

*Шабалтун М. О., магістрант спеціальності «Соціальна педагогіка» НУБіП України (м. Київ)  
Кубицький С. О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті НУБіП України, (м. Київ)*

## ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ПІДЛІТКІВ СІЛЬСЬКИХ ШКІЛ В УМОВАХ БАЗИ ВІДПОЧИНКУ

*У статті розкриті основні способи організації дозвілля підлітків сільських шкіл в умовах бази відпочинку. Однією із форм дозвіллевої діяльності запропонований соціально-педагогічний тренінг, який спрямований на формування усвідомленої позиції підлітків та сприяє розширенню можливості вибору альтернативних моделей організації дозвілля.*

**Ключові слова:** *організація дозвілля, підліток, девіантна поведінка, соціально-педагогічний тренінг.*

*В статтє раскрыты основные способы организации досуга подростков сельских школ в условиях базы отдыха. Одной из форм досуговой деятельности предложенный социально-педагогический тренинг, который направлен на формирование осознанной позиции подростков, и способствует расширению возможности выбора альтернативных моделей организации досуга.*

**Ключевые слова:** *организация досуга, подросток, девиантное поведение, социально-педагогический тренинг.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Зміни суспільних інтересів та традицій в сучасній Україні останнім часом все частіше і частіше відходять від національно культурних звичаїв, населення нашої держави прагне нових «модних» змін в культурному та побутовому житті. Оточуючи себе новітніми технічними засобами, прагнучи жити зі сторінок глянцевого журналу та наслідувати телевізійним образам, українське суспільство забуває про власну історію та культурну спадщину.

Усі ці зміни впливають на суспільну свідомість не тільки дорослої людини, а й на свідомість дітей і підлітків, які прагнуть наслідувати дорослих та жити «дорослим» життям. Часто такі наслідування приводять до негативних наслідків в особистісному розвитку і поведінці підлітків. Серед них особливу тривогу викликають прогресуюча відчуженість, підвищена тривожність, духовна спустошеність дітей, цинізм, жорстокість, агресивність - все це породжує девіантну та антисоціальну поведінку підлітків.

Найбільш актуальним цей процес проявляється на межі переходу дитини з дитинства у підлітковий вік. Адже часто дитині самостійно важко визначити позитивні чи негативні її дії, вона хоче бути визнаною у власній віковій групі будь-яким способом. Для того, щоб привернути увагу, підлітки, намагаються виглядати серйозними та розкутими, вдягатися яскраво. Обов'язковим є приналежність до молодіжної субкультури в реальному чи віртуальному світі, мати шкідливі звички (куріння, алкоголь, наркотики) - все це допомагає виглядати більш дорослими.

Наявність великої кількості вільного часу та відсутність структурованого дозвілля при навчально-виховних закладах призводить до того, що підлітки у сільській місцевості розважають себе за допомогою вживання алкоголю, що у більшості випадків носить девіантний та антисоціальний характер. Тому, батькам та педагогам потрібно бути уважними в цей період, спілкуватися та підтримувати своїх дітей не тільки матеріально, але й морально [2, 9].

Якщо проаналізувати дану проблематику, то вона є не досить дослідженою, адже соціально-педагогічна робота на селі тільки починає свій розвиток. Відтак часто зазначають, що підлітки, які проживають у сільській місцевості, мають меншу кількість проявів девіантної та антисоціальної поведінки. Проте статистика свідчить, що на першому місці серед соціальних проблем сільських дітей є проблема сімейного виховання, де мають місце прояви насильства та знущання над дітьми, експлуатація дитячої праці, прояви фізичного та морального насилля. У таких родинах відсутні будь-які прояви дозвілля, підліток зазвичай розважається самостійно. Морально-психологічна атмосфера в такій сім'ї породжує «важких» дітей. До 90% дітей з цих родин мають відхилення в поведінці. Для таких сімей характерні психологічна несумісність членів сім'ї, зайва емоційність спілкування, конфліктність, яка нерідко стає передумовою деформацій процесу соціалізації особистості дитини, що спричиняє девіантні прояви поведінки підлітків [1, 8].

Така родина, як правило, не переймається відпочинком дитини, оскільки на сільського підлітка окрім навчальної

діяльності, покладений обов'язок допомагати у домашньому господарстві. Тому основним видом дозвілля підлітка є відпочинок в літніх таборах та базах відпочинку. Метою такого відпочинку є покращити стан здоров'я підлітків, допомогти виробити адекватні та ефективні навички спілкування у колі з однолітками; надати підліткам можливості набути нових соціальних навичок, розкрити їх творчий потенціал за допомогою активного дозвілля; формувати в учнів сільських шкіл усвідомлену позицію, розширити можливості вибору альтернативних моделей дозвілля.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання організації дозвіллевої діяльності підлітків розглядалися у вітчизняній філософії, соціології, психології, педагогіці. Соціально-філософські проблеми підлітків, як важливої соціальної групи суспільства, знайшли своє відображення в дослідженнях В.Г. Кондрашенко, І.М. Ільїнського, І.С. Копа, В.Т. Лисовського, О. В. Турської та ін. [1]. Значний вклад у дослідження дозвілля молоді та підлітків внесли І.В. Бестужев-Лада, О.О. Гордон, Н.П. Донченко, В.Д. Петрушев, В.М. Піменова, Б.О. Трушин та ін. [2, 6].

Проблеми із саморозвитку й самореалізації особистості в сфері дозвілля розглядали: Т.І. Бакланова, О.І. Беляєва, О.С. Каргіна; з питань психології особистості О.В. Минаєва, О.В. Петровський. У науковий аналіз теорії і практики культурно-дозвіллевої діяльності значний внесок зробили О.Д. Жарков, В.О. Ковшаров, Т.Г. Кисельова, Ю.Д. Красильников, К.Р. Любан, Ю.О. Стрельцов, В.М. Чижигов [3, 8].

Дослідження цих авторів мають важливе значення для удосконалення теорії і методики дозвіллевої діяльності підлітків.

Виходячи з цього, **метою** нашої статті є охарактеризувати основні способи організації дозвілля підлітків сільських шкіл в умовах бази відпочинку; розкрити форми дозвіллевої діяльності, що допомагають сільським підліткам набувати нових соціальних навичок, розширити рольовий репертуар учнівської молоді, залучити сільську молодь до активної дозвіллевої діяльності.

### **Виклад основного матеріалу.**

Навчально-виховна діяльність сучасного учня перебуває у досить складному стані, як правило, державні заклади освіти не мають достатнього фінансування для підтримки та розвитку майбутнього покоління, у школі відсутня чітка система позакласного та позашкільного дозвілля. Переважна кількість

учнів не відвідує різні секції, гуртки та дозвіллі центри через матеріальну незабезпеченість родини. Усе це призводить до аморального способу життя учнівської молоді, зазвичай дозвілля учнів не контролюється, і тому на сьогодні ми маємо велику кількість підліткових залежностей, інтернет, соціальні мережі, нездоровий спосіб життя, негативний вплив ЗМІ, тощо [10].

Зазвичай єдиним активним видом дозвіллевої діяльності підлітків сільських шкіл є відпочинок у літньому таборі самостійно чи на базах відпочинку з батьками. Під час такого відпочинку діти мають змогу відійти від навчального навантаження та певних обов'язків.

Для того аби даний вид відпочинку був досить ефективним, аніматор (вожатий), який опікується підлітками під час відпочинку, повинен стати для вихованців не тільки керівником та організатором, але й радником, старшим другом, до якого б усі прислухалися, педагогом. Саме він уміє правильно підбирати дозвілля, адекватно реагувати на пустощі дітей, передбачати конфліктні ситуації та вирішувати суперечки, надавати дітям свободу в межах норми [6].

Однією із форм проведення дозвіллевої діяльності є соціально-педагогічний тренінг, який здійснювався нами на базі відпочинку. Він є практичним інструментом соціального педагога, котрий допомагає йому сформувати у підлітків сільських шкіл нові життєві та моральні норми, допомагає зменшити прояви девіантної поведінки, розвиває соціальні навички спілкування у власній віковій групі. Підліткам надавалася можливість спробувати подолати актуальні для них життєві проблеми самостійно, навчитись бачити власні позитивні риси характеру та здібності.

Метою соціально-педагогічного тренінгу було створення умов формування позитивного самоствавлення підлітків, актуалізувати процес соціального самовизначення, що допоміг учнівській молоді подолати прояви девіантної поведінки; продемонструвати альтернативні види дозвілля підліткам сільських шкіл.

Завданнями соціально-педагогічного тренінгу було:

1. Зниження та попередження девіантної поведінки учнівської молоді, вироблення адекватних та ефективних навичок спілкування у колі з однолітками.

2. Навчання підлітків передавати власний здобутий досвід одноліткам. Формування ціннісних орієнтацій та соціальних навичок, які дозволяють

## Питання педагогіки

адаптуватися в умовах колективу класу і школи.

3. Надання підліткам можливості усвідомити важливість набуття ними соціальних навичок, розкрити їх творчий потенціал.

4. Формування усвідомленої позиції, розширення можливостей вибору альтернативних моделей дозвілєвої діяльності.

Соціально-педагогічний тренінг проводився в сільській місцевості на базі відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України - державного підприємства «Навчально-дослідний племінний птахівничий завод ім. Фрунзе» - База відпочинку сімейного типу «Волна» - АР Крим, Сакський район, село Фрунзе.

На *першому етапі* соціально-педагогічного дослідження ми визначили рівень девіантної поведінки учнівської молоді із сільських шкіл віком від 8 до 14

років. За допомогою анкетування ми встановили основні види девіантної поведінки учнівської молоді, ознайомилися з особливостями характеру та поведінки підлітків, визначали їхні провідні інтереси та способи проведення дозвілля. Визначили кількість вільного часу, що допомогло сформулювати уявлення про зайнятість учнів сільських шкіл.

Як виявилось, переважна більшість учнів сільських шкіл мають достатньо вільного часу, що призводить до нудьги та спонукає підлітків шукати нових «дорослих» способів проведення часу (рис. 1).

У зв'язку з комп'ютеризацією сіл підлітки менше проводять часу з родиною та однолітками, погіршуються відносини в системі «батьки-діти», підлітки вдаючи себе дорослими - відмовляються виконувати домашні обов'язки, або навпаки - домашнім господарством займається підліток, у зв'язку з неспроможністю (за різними причинами) батьків.

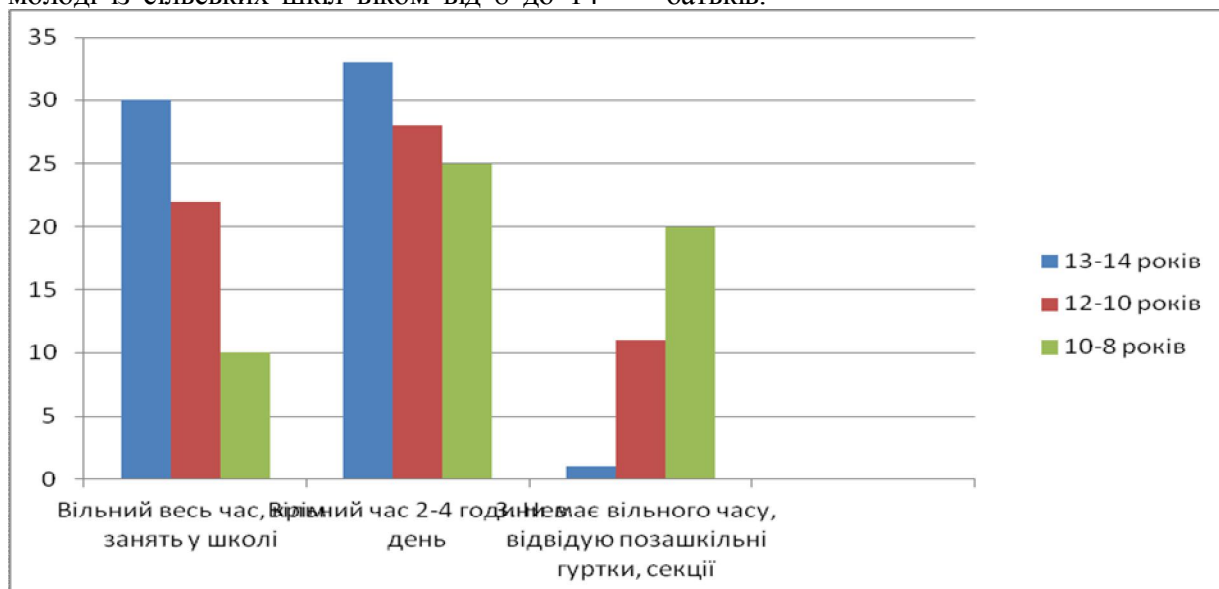


Рис.1. Гістограма «Вільний час сільських підлітків у навчальний період»

На *другому етапі* дослідження нами було організовано та проведено соціально-педагогічний тренінг, який спрямований за допомогою дозвілля попередити та знизити прояви девіантної та антисоціальної поведінки учнівської молоді, яка проживає в сільській місцевості. Заняття за програмою проводилися кожний день, тривалість соціально-педагогічного тренінгу 21 день, усього 15 занять, тривалістю 30 годин.

Під час організації соціально-педагогічного тренінгу у сільській місцевості, нами було визначено ефективність впровадження колективних форм роботи з підлітками, які мають прояви девіантної поведінки. Інтеграція їх у сферу змістового дозвілля відбувалась в умовах

дитячого об'єднання під час оздоровлення та відпочинку.

У таблиці 1 наведено приклад тематичного змісту соціально-педагогічного тренінгу, під час якого аніматор з соціальної роботи (студент - соціальний педагог), здійснює соціально-профілактичну діяльність на декількох етапах. На *першому етапі* учнівська молоді із сільських шкіл отримувала знання основ здорового способу життя, були продемонстровані альтернативні види дозвілля. На *другому етапі* проводилися заняття з розвитку навичок спілкування та корекції емоційного стану підлітків. *Третім етапом* стало попередження та профілактика девіантної поведінки учнівської молоді сільських шкіл.

## Соціально-педагогічний тренінг для учнів сільських шкіл

ТЕМА ЗАНЯТТЯ	Кількість годин
Заняття 1-2: «Я на Відпочинку»! 1. Знайомство учасників тренінгу. <b>Авторська Гра «Я можу все».</b>	2 год.
Заняття 3: «Світ емоцій і відчуттів», «Здоровий спосіб життя». 1. Спортивно рольові ігри «Реальні відчуття та перемоги в реальному житті».	4 год.
Заняття 4-5: «Самооцінка - ЗНАЮ-ВМІЮ-НАВЧУ». 1. Розвиток власних здібностей і талантів. <b>Дидактична Гра «Я в своїх очах і очима інших». Авторська Гра «Я можу все».</b>	4 год.
Заняття 6: «Збережемо нашу планету чистою». Екологічна акція «Збережи узбережжя Чорного моря чистим».	4 год.
Заняття 7-8: «Алкоголь. Куріння. Наркотики – це не для мене». 1. Бесіда про шкідливість заборонених речовин. 2. Спортивно рольові ігри «Реальні відчуття та перемоги в реальному житті».	2 год.
Заняття 9: «Правила суспільства - для того, що б їх дотримуватися». Бесіда на тему «Незнання законів не звільняє від відповідальності». <b>Авторська Гра «Я можу все».</b>	2 год.
Заняття 10-11: «Друзі навколо нас». 1. Бесіда про «Насильство в шкільному середовищі». 2. Перегляд мультфільмів та тему дружньої допомоги.	4 год.
Заняття 12: «Я талант!». 1. Розвиток власних творчих навичок. <b>Конкурс «Найкраще те, що зроблене руками».</b>	2 год.
Заняття 13-14: «Бути здоровим – здорово». 1. Футбол гра мільйонів (відвідання спортивних змагань). 2. Спортивно рольові ігри «Реальні відчуття та перемоги в реальному житті».	4 год.
Заняття 15: «Прощай відпочинок»! 1. Анкетування. 2. Круглий стіл на тему: «Бути здоровим – здорово».	2 год.
	Всього 30 годин

Аніматор у процесі тренінгу створював умови для формування позитивних міжособистісних стосунків у групі. Педагогічний супровід здійснювався через пред'явлення єдиних, чітких вимог до всього колективу. Заохочувалася ініціатива підлітків у висловлюванні власної думки, прояв себе в колективі, своїх можливостей. Аніматор, який проводив тренінги, виступав у ролі наставника, створював клімат довіри, його позиція спрямовувалась не на протиставлення себе групі, а на інтеграцію. Він задавав групові норми і моделі поведінки, так як на нього орієнтуються вихованці, з повагою ставиться до інформації, обговорюваної на загальних зборах.

На завершення будь-якої колективно-творчої справи проводилося спільне обговорення, де учні закріплювали соціальні навички, які позначилися і були виявлені під час роботи з практичними ситуаціями, коли підлітки знаходили рішення і домагалися результатів.

Оскільки організація соціально-педагогічного тренінгу є досить складна та кропітка робота, аніматорові потрібно дотримуватися певних рекомендацій, а саме:

1. включити дітей в реальні соціальні відносини, показати важливість присутності підлітка на тренінгу;

2. враховувати вікові та фізичні особливості розвитку підлітка із сільської місцевості;

3. забезпечити самореалізацію дітей в процесі соціальної взаємодії, надання можливості дитині більш повно розкрити себе у відносинах з оточуючими;

4. цілеспрямовано та систематично здійснювати соціально-педагогічну діяльність, пам'ятаючи, що безтурботністю та байдужістю можна тільки зашкодити;

5. актуалізувати всі джерела морального досвіду школярів (навчальна, суспільно корисна, позакласна робота, відносини між учнями в класі, стосунки дітей з батьками, стосунки вчитель-учень, учитель-батьки учня, повсякденний стиль і «тон» роботи школи);

6. оцінювати всі без винятку види діяльності і прояви особистості вихованців;

7. використовувати оптимальне співвідношення форм практичної діяльності на різних етапах тренінгу з урахуванням статі учнів;

8. враховувати регіональні та релігійні особливості учнівської молоді із сільської місцевості;

9. проявляти уважне ставлення до всіх дітей, усвідомлювати, що соціально-педагогічна робота може здійснюватися не тільки під час тренінгу;

10. вміти організовувати оздоровчо-виховний процес в умовах бази відпочинку, планувати режим дня;

11. володіти методикою проведення тематичного дня-свята, спортивно-рольових ігор в процесі організації тренінгу.

Дані рекомендації допомагають налагодити відносини з учнівською молоддю із сільських шкіл, зрозуміти специфіку виховання та особливості даної категорії підлітків, ефективно використовувати різні методи та засоби в процесі роботи з підлітками із сільських шкіл.

**Висновки.** Виходячи з того, що в українському суспільстві спостерігається нестабільність нормативно-ціннісних систем серед молоді, відсутня чітка система позакласного та позашкільного відпочинку, проблема дозвілля підлітків набуває особливої гостроти, адже відсутність структурованого та змістовного дозвілля призводить до негативних явищ у молодіжному середовищі, поширюються випадки девіантної поведінки, які призводять до кримінальної відповідальності не тільки підлітків, а й їх батьків та вчителів.

Відтак основне завдання соціального педагога (аніматора), який працює з дітьми під час відпочинку та оздоровлення - це запропонувати їм активне дозвілля, яке допоможе підлітку розкрити власний творчий потенціал та здібності.

### Література

1. Девиантное поведение у подростков: Диагностика. Профилактика. Коррекция: Учебное пособие / В.Г. Кондрашенко, С.Л. Игумнов. – Мн.: Аверсэв, 2004. – 365 с.
2. Донченко Н.П. Мистецтво гри: Теорія і практика ігрової діяльності в умовах дозвілля: Навч. посібник / Н.П. Донченко. – К. : ДАКККіМ, 1999. – 176 с.
3. Кириленко И.Н. Влияние семейных отношений на развитие агрессии в подростковом возрасте: автореф. дис. на получение науч. степени канд. психол. наук. / Кириленко И.Н. – Ставрополь, 2007. – 25 с.
4. Ковальчук Т.І. Основи педагогічної дозвіллевої діяльності / Т.І. Ковальчук. – К. : ДАКККіМ, 2010. – 277 с.
5. Лукин Н.Н. Творчество как детерминанта профилактики правонарушений детей и подростков / Н.Н. Лукин // Известия РАО. – 2002. – №4. – С.46-48.
6. Любан К.Р. Дитячі об'єднання України / К.Р. Любан // Шкільний світ. – 2004. – № 2. – С. 21-23.
7. Максимова Н.Ю. Психологическая профилактика алкоголизма и наркомании несовершеннолетних / Н.Ю. Максимова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 384 с.
8. Минаева О.В. Психолого-педагогическая работа с семьей «трудного» подростка / О.В. Минаева // Домашнее воспитание. – 2000. – №1. – С.78-79.
9. Чигрин В.О. Соціологія сільської молоді: теоретико-методологічні та методичні основи : дис. ... доктора філос. наук: 22.00.04 / Чигрин Віктор Олександрович. – К., 2008. – 250 с.
10. Чуланова О.Л. Виховання життєвих перспектив старшокласників засобами соціокультурної діяльності у вільний від навчання час: Метод. посібник для вихователів, соціальних працівників та вчителів старших класів, студентів педагогічних навчальних закладів / О.Л. Чуланова. – Кіровоград: Прецедент, 2000. – 155 с.

*Shabaltun M., undergraduate  
Kubitskiy S., PhD. ped. associate professor*

### ORGANIZATION OF LEISURE TEENS IN THE RURAL SCHOOLS RECREATION

*The article describes the main ways of entertainment adolescents in rural schools and recreation centers. The proposed socio-pedagogical training that aims to form a conscious position of adolescents and expand the choice of alternative models of leisure activities. During the training was created conditions for the formation of positive samootnosheniya teenagers actualized process of social self-determination, which helped pupils overcome manifestations of deviant and antisocial behavior. Demonstration of alternative leisure activities for adolescents in rural schools. Teens acquired knowledge and skills in active leisure, learned to transfer lessons learned to their peers.*

*Based on the fact that the Ukrainian society there is uncertainty normative value systems among young people, there is no clear system of extracurricular and after-school recreation (leisure), the problem of leisure adolescents is particularly acute, because the lack of a structured and leisure leads to negative phenomena among young people, spread cases of deviant behavior that lead to criminal liability not only teenagers but also their parents and teachers.*

*Therefore the main task of social pedagogy (animator) who works with children during rest and recovery is to offer them active leisure to help a teenager uncover their own creativity and abilities.*

*Keywords: teen deviant behavior, social and pedagogical training.*